

O rovnakej šanci na vzdelanie pre všetky deti

Matej Slováček

Slováček, M.: O rovnakej šanci na vzdelanie pre všetky deti. In: *Ostium*, roč. 17, 2021, č. 2.

Z. Farkas - P. Melikantová - M. Miňova - A. Mušinka: *No child left behind? (Aby žiadne dieťa nezaostávalo)*. Eger/Košice: Karpatská nadácia, 2020, 120 s.

Otázka predprimárneho vzdelávania, predškolskej pedagogiky, vzdelávania a socializácie rómskych detí aj detí všeobecne je pravidelne diskutovaná v našich krajinách nielen v odbornej, ale aj v laickej obci (verejnosti). V Českej republike, Maďarsku aj na Slovensku je starostlivosť o deti v ranom veku a výchova a vzdelávanie detí predškolského veku zabezpečovaná na rôznej úrovni s rôznymi viac či menej formálnymi, organizačnými aj obsahovými rozdielnosťami. Cieľom (opäť s väčšími aj menšími formálnymi odlišnosťami) je zabezpečiť deťom kvalitné podmienky výchovy a vzdelávania, ich príprava na ďalšie vzdelávanie a život v spoločnosti. Z prác mnohých pedagógov (Montessori, Koťátková, Opravilová a i.) je známe, že na rozvoj dieťaťa má okrem interných faktorov nezanedbateľný vplyv prostredie - širšie - sociálne a rodinné, aj užšie - školské.

Recenzovaná publikácia je výstupom dlhodobej práce a štúdia kolektívu erudovaných autorov, menovite Petra Melikantová, Monika Miňová, Alexander Mušinka, Zsombor Farkas. Rozsahovo celkom 121 strán, s recenzným zásahom a súhlasom odborníkov Kósa Eszter, Portik Milan, Sükösd-Kósa Marcell. Publikácia je členená do dvoch častí.

Časť prvá - Slovensko - obsahuje osem kapitol, ktoré pojednávajú o všeobecnej charakteristike vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve, charakteristike Košického samosprávneho kraja, o Rómoch na Slovensku, starostlivosti a vzdelávaní vo veku od 0 - 3 rokov, špecifických službách v ranej starostlivosti od 0 - 3 rokov, o starostlivosti a vzdelávaní vo veku od 3 - 6 rokov, prechode z predškolskej do povinnej školskej dochádzky, o marginalizovaných rómskych komunitách a programoch starostlivosti o deti. Úlohou publikácie je predstavenie a analyzovanie programov zameraných na rozvoj v ranom detstve, teda i vzdelávanie a starostlivosť v ranom detstve na území Slovenska. Ako uvádzajú autori (s. 20), podľa údajov z Atlasu rómskych komunít žije na Slovensku približne 420 tisíc ľudí, ktorých okolie vníma ako Rómov, čo predstavuje približne 7,5 % zastúpenie na celkovom počte obyvateľov Slovenskej republiky. Teritoriálne rozmiestnenie rómskych osídlení na Slovensku je rôznorodé. Najväčšie zastúpenie Rómov na území Slovenska sa nachádza práve v Košickom kraji, kde býva podľa odhadov 126 675 Rómov (približne 15,8 %). Preto sa autori v štúdiu orientovali vo vstupných kapitolách práve na charakteristiku tohto kraja. Ďalej analyzujú nielen životné, ale aj výchovno-vzdelávacie podmienky Rómov, ale aj charakteristiky (odborné a legislatívne) starostlivosti o deti vo veku 0 - 3 rokov a výchovy a vzdelávania detí vo veku od troch rokov po začiatok plnenie povinnej školskej dochádzky. Jedným z kľúčových cieľov vládnej Stratégie sociálnej inklúzie a integrácie Rómov do roku 2020 sa stalo okrem iného aj zvýšenie dostupnosti predprimárneho vzdelávania. Vláda sa prostredníctvom štátnych a európskych fondov sústreďuje na rozšírenie dostupnosti vzdelávania a zvýšenie kapacít materských škôl v miestach s vysokým zastúpením detí z marginalizovaných rómskych komunít (s. 35). Ďalej (s. 38) autori informujú, že oficiálne štatistiky neuvádzajú reálne počty rómskych detí, ktoré navštevujú materské školy. To, čo oficiálne štatistiky evidujú, sú iba počty detí, ktorých rodičia explicitne uviedli rómsku národnosť. Už

samotné čísla, ktoré hovoria, že v materských školách je cca 400 rómskych detí, jasne ukazujú na nereálnosť týchto údajov. Následne je uvádzané charakterizovanie osobnosti a prípravy učiteľov a asistentov učiteľov. Autori venujú pozornosť aj problematike celodenného výchovného systému, nultým ročníkom či tranzitívnemu obdobiu detí pri prechode do základnej školy, resp. na povinné primárne vzdelávanie. Následnú analýzu projektov programov pre podporu detí z marginalizovaných rómskych komunít na národnej, vládnej aj mimovládnej úrovni dopĺňa spolu 16 tabuliek, obrázkov a grafov.

Druhá časť – Maďarsko si kladie za cieľ (s. 66) predstaviť a analyzovať situáciu v oblasti podpory vývoja v ranom detstve (VRD) a vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve (VSRD) v Maďarsku. Okrem charakterizovania zdravého vývoja v ranom detstve má tento materiál zároveň ambíciu ponúknuť prehľad systému VRD a VSRD v Maďarsku a príslušných verejných, inštitucionálnych a mimovládnych služieb so zameraním na znevýhodnené deti a osobitne deti z marginalizovaných rómskych komunít. Tento cieľ autor príslušnej časti dosahuje v piatich kapitolách, ktoré sa venujú vývoju, vzdelávaniu a starostlivosti v ranom detstve, právnym rámcom a definíciám, jasliam, materským školám a základným školám, situácii v cieľovej skupine: znevýhodnené deti vo veku 0-8 rokov žijúce v cieľových regiónoch: severné Maďarsko a Severná Veľká nížina a relevantným intervenciam, programom, iniciatívam a príkladom dobrej praxe. Autor sa v teoretickom úvode opiera o pedagogické, psychologické a neurologické poznatky o vývoji ľudského mozgu v rôznych prostrediach (normálne a málo podnetné), ktoré sú dnes aktuálne aj v prácach iných odborníkov na Slovensku. Považujem za veľmi vhodné a prínosné (perspektívne) poukázať na neuropedagogické zistenia a interpretácie, ktoré potvrdzujú (žiaľ, do istej miery znovuobjavujú) teórie a didaktiku Montessoriovej (pripravené prostredie), ktorá takisto (začínala) rozvíjala svoju koncepciu s deťmi z málo (až vôbec) podnetného prostredia v Taliansku. Autor ďalej uvádza nielen hodnotenie aktuálnej situácie v Maďarsku, ale aj možnosti a perspektívy jej zlepšenia, ktorými sú (boli) okrem iného: (1) Program ranej starostlivosti Nadácií otvorenej spoločnosti, (2) „Dobrý štart“ – pilotný program Rómskeho vzdelávacieho fondu, (3) Sieť Romani Early Years Network, Maďarsko, (4) Program „Budovanie kapacít pre efektívny rozvoj v ranom detstve u marginalizovaných Rómov“ Karpatskej nadácie v Maďarsku.

Otázka vzdelávania (a výchovy) rómskych detí je aktuálna na Slovensku najmä v mestách a obciach na Východe. Tu je aj podľa analýz uvedených v recenzovanej publikácii najvyššia koncentrácia rómskych obyvateľov. Dnes mnoho projektov aj publikácií zameraných na túto problematiku hľadá odpovede na otázky ako, čím a za akých podmienok pomôcť ich deťom zefektívniť vzdelávanie a výchovu v školskom systéme aj v rodine. Parciálne odpovede môžeme nachádzať v prácach o. i. Petrasovej a Porubského (*Educational ways of Roma children from socially disadvantaged backgrounds*, 2017), Miňovej, Muchackého a Portika (*Roma child in the information society*, 2016), Mušinku a Polláka (*Darí sa. Úspešne príklady obcí v spolunažívaní s Rómami*, 2018) a u iných.

Recenzovaná publikácia nesie podnadpis Štúdia ponuky služieb a programov vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve so špeciálnym zameraním na maďarsko-slovenské pohraničie, čo ju vystihuje, nakoľko skutočne ponúka nielen analýzy súčasného stavu, ale aj praktické námety na jeho zlepšenie. Jedným z pozitívnych aspektov je, že štát (Slovensko) si je vedomý situácie a konzultuje ju s odborníkmi. V roku 2018 boli sprísnené podmienky pre detské jasle. Diskutovalo sa dokonca o kvalite verzus kvantite, pretože v niektorých regiónoch Slovenska je nedostatok škôlok. Tieto zmeny však nie sú dostatočné, najmä ak hovoríme o deťoch v nepriaznivej životnej situácii, ktoré sú z tohto hľadiska zraniteľnejšie. Pozitívnou zmenou, ktorá sa má dosiahnuť, je aj povinná dochádzka do materskej školy od piatich rokov. Napriek tomu zostáva ešte mnoho vecí, ktoré si vyžadujú našu pozornosť (s. 55). Rozdiely a nerovnosti medzi rómskymi a nerómskymi deťmi sa prehľbujú najmä na základnej škole, no väčšina týchto rozdielov má korene v znevýhodnenom socioekonomickom prostredí a z nedostatku (kvalitných) služieb starostlivosti v ranom detstve. Inštitucionálne aspekty

systému vzdelávania a starostlivosti v ranom detstve by mali zmierňovať socioekonomické znevýhodnenie a formovať priaznivé podmienky na zmenšovanie sociálnych nerovností a zlepšovanie šancí detí na lepšiu budúcnosť. V praxi však väčšina spomínaných inštitúcií nie je schopná tieto požiadavky naplniť. Navyše, maďarský systém verejného školstva je nefunkčný a, naopak, prispieva k zvyšovaniu rozdielov a nezlepšuje možnosti sociálnej mobility. Mimovládne a neštátne organizácie zohrávajú v oblasti služieb v ranom detstve, a najmä v prípade znevýhodnených a marginalizovaných detí a rodín významnú úlohu. Nimi realizované iniciatívy pomáhajú znižovať socioekonomické znevýhodnenie a zlepšiť šance a vyhliadky týchto detí. No mimovládne intervencie nemôžu nahradiť ani kompenzovať nedostatky a zlyhania na strane štátnych inštitúcií a štátom poskytovaných služieb. K tým najvšeobecnejším patrí absencia komplexnej a efektívnej sociálnej politiky a nedostatočné štátne sociálne investície do detí a rodín, najmä tých, ktoré žijú v podmienkach sociálneho vylúčenia a bez postačujúcich možností a zdrojov. Široký systém primeraných včasných intervencií by mal významný sociálny a ekonomický dopad na celú spoločnosť. Účinný a komplexný systém služieb by dokázal kompenzovať znevýhodnenia detí a nedostatky v ich ranom detstve, v dôsledku čoho by sa zlepšila ich šanca na lepšie vzdelanie a úspešnejší život. Jediná cesta vpred je totiž tá, na ktorej nie je žiadne dieťa ponechané napospas svojmu osudu a zaostávaniu (s. 112).

V súčasnosti sa, žiaľ, do popredia dostáva situácia okolo pandémie COVID-19. Pozornosť vlád a rôznych inštitúcií sa sústreďuje na oblasť zdravotníctva, testovanie a očkovanie. V školstve sme sa všetci museli aktivizovať a prejsť na dištančné vzdelávanie. Kurzy a webináre pre učiteľov sa zameriavajú na rozvíjanie digitálnych technológií, učitelia sa učili (niektorí sa stále učia) pracovať s počítačom a rôznymi vyučovacími a komunikačnými aplikáciami. Otázky ohľadom starostlivosti, vzdelávania a výchovy detí zo znevýhodneného prostredia ustúpili do pozadia. Tým sa v našich krajinách šance aj rozdiely v školskej úspešnosti ešte viac prehlbujú, preto prichádza recenzovaná publikácia v pravú chvíľu, aby upozornila aj na to, na čo zabúdame.

Môžem konštatovať, že publikácia je výborným počinom autorov a mala by byť súčasťou nielen univerzitných knižníc a knižníc odborníkov, študentov učiteľstva, sociálnej pedagogiky, sociálnej práce a iných odborov, ale aj podkladom pre vlády oboch krajín ako spätná väzba, pomyselné zrkadlo či inšpirácia, ako pomôcť tým, ktorí to potrebujú. Pozitívami publikácie sú: po prvé, dve jazykové verzie (slovenská - dostupná aj česky hovoriacim čitateľom) a anglická (dostupná celému svetu) a po druhé, jej online dostupnosť na webovom portáli Karpatskej nadácie:

<https://karpatskanadacia.sk/aby-ziadne-dieta-nezaostavalo/>.

PhDr. PaedDr. Matej Slováček
Základná škola Ruskov, Košice - okolie
044 19 Ruskov 32
Slovenský výbor OMEP
Jurkovičová 17, 080 01 Prešov
e-mail: slovacekmatej@gmail.com